

Kokeellisia havaintoja puhekielen ja kirjakielen tyylieroista

1. Puhutun kielen ja kirjoitetun kielen suurimpana tyylieronä pidettäneen erilaista ilmaisutiiviyyttä. On kuitenkin kovin ylimalkaista todeta vain, että puhuttu kieli on esitystavaltaan väljää ja analyyttisempää ja kirjoitettu kieli tiivistä ja syntetisempää. Millä tavalla analyyttistä ja millä tavalla syntetistä? Mitä »väljyys» ja »tiiviys» itse asiassa merkitsevät?

Puhutun ja kirjoitetun kielen tyylierojen tarkempaa analyysia varten järjestin kokeen Kuopion kesäyliopiston oikeakielisyys- ja tyyliopin kurssilla kesällä 1964. Kokeen tarkoitusta ennakolta selvittämättä luin kuulijoille seuraavat kaksi kaskua:

90. syntymäpäiväänsä lähenevä eläkkeellä oleva upseeri nousi autostaan ja huomasi pysäköineensä paljon nuoremman tuttavansa auton viereen. Vaihdettiin muutama sana ylimalkaisia kuulumisia, kunnes nuorempi mies sanoi:

— Kyllä te olette tavattoman terve ja reipas, mutta eikö lähes 90 vuoden ikä sittenkin ole vähän liian korkea auton ajamiseen?

— Kaikkea sitä kuuleekin! kuului reippaasti annettu vastaus. — Katsohan, poikaseni, vaikkapa onnettomuustilastoja! Ne osoittavat aivan päinvastaista, sillä vain äärimmäisen harvoin 90-vuotiaat ovat olleet mukana liikenneonnettomuuksissa.

(Uuden Suomen Viikkolehti 15/1964.)

Pienen ja harvaan asutun pitäjän pappi oli monen yrityksen jälkeen saanut paremman virkapaikan, ja nyt hän oli hyvästelykäynnillä seurakuntalaistensa luona. Vuorossa oli vanha Anna, ja suketui seuraava sananvaihto.

— Ei kirkkoherran pitäisi jättää meitä.

— Rakas Anna, tänne tulee varmaankin pappi, joka on paljon kelvollisempi ja hauskempi, kuin minä olen ollut.

— Sitä minä en usko! Tässä pitäjässä papit päinvastoin huononevat huononemistaan . . .

(Uuden Suomen Viikkolehti 19/1964.)

Kehotin tämän jälkeen kokeen osanottajia kertomaan jutut edelleen kuvitellulle kuulijalle yksin viereisessä huoneessa, jossa käynnissä oleva nauhuri talletti esitykset. Kun jokainen oli — muun opetuksen lomassa — pistäytynyt vuorollaan suullisesti esittämässä asiansa, pyysin vielä samat kaskut kirjoittamaan paperille. Litteroituani nauhoitteet minulla oli käytettävissä samojen henkilöiden sekä suullisia että kirjallisia tulkintoja samasta aiheesta, yhteensä noin 60 sivua. Vapaaehtoiseen kokeeseen osallistui 32 kurssilaista, jotka olivat yleensä ylioppilaita tai abiturientteja ja joista 13 oli miespuolista ja 19 naispuolista. Käytin materiaalia jo kurssilla hyväkseni selostaessani puhekielen ja kirjakielen erilaisia tyyliominaisuuksia.

Koska puhetilanne ei ollut aito, se saattoi erällä aiheuttaa puheen muuntumisen tavallista kirjallisemmaksi. Näin ollen vertailun tuloksia tarkastellessa on syytä muistaa, että erot ovat todellisuudessa luultavasti suurempia ja tehostuneempia.

Suullisissa esityksissä olikin suurempia yksilöllisiä eroja kuin kirjallisissa, jotka olivat tyyliiltään kutakuinkin lähellä alkuperäisiä malleja, vaikka eivät yleensä yhtä paperinmakuisia. Suullisiin esityksiin vaikutti se, millaisen kertojan roolin kukin valitsi. Esitän tässä mielessä kaksi ääriesimerkkiä. Seuraava kuului niihin, joissa oli silmänpistävin ero puhe- ja kirjoitustyylin välillä. Vasemmanpuoleinen näyte on puhuttu ja oikeanpuoleinen kirjoitettu. Litteroitu teksti on pilkuttettu taukojen mukaan. Numero on koehenkilön tunnus.

(9) Kerran tuota yksi semmoinen eläkkeellä oleva 90-vuotias tuota herrasmies niin pysäköi autonsa erään nuoremman tuttavansa auton viereen ja, sitten tämä nuorempi tuttava niin, ihmetteli tuota että, että se niin sai ajaa sillä autolla, vaikka oli 90-vuotias että ihmetteli että eikös se ole vaarallista ajaa niin iäkkäänä mutta tuota, niin siihen tämä eläkkeellä oleva herra vastasi että, että prosentuaalisesti ainakin tilastojen mukaan niin 90-vuotiaitten, 90-vuotiaat on ajaneet kaikkein vähiten kolareita.

(9) Eräs 90-vuotias eläkkeellä oleva herra pysäköi autonsa erään tuttavansa auton viereen. Tämä tuttava ihmetteli sitä, että 90-vuotiaat saivat ajaa autoa. Tähän eläkeläinen vastasi: »Minun tietääkseni tilastot osoittavat, että 90-vuotiaat ajavat prosentuaalisesti vähiten kolareita».

Seuraavassa näytteessä on pienin tyyliero puhutun ja kirjoitetun kaskun välillä, mutta huomattava onkin, että koehenkilö on ammatiltaan kansakoulunopettaja.

(11) Upseeri oli juuri täyttänyt 90 vuotta, ja muutama päivä sen jälkeen hän pysäköi autonsa parkkeerauspaikalle. Hän nousi autosta ulos ja huomasi pysäköineensä nuoremman tuttavansa viereen. Tämä nuorempi tuttava sanoi että, eikö ole vaarallista noin vanhan henkilön ajaa autolla. »Eihän toki», sanoi vanhempi. »Jos katsomme tilastoja niin huomaamme siellä että on harvoin kun 90-vuotias on ajanut kolarin.»

(11) Upseeri oli täyttänyt 90 vuotta. Muutamia päiviä myöhemmin hän pysäytti autonsa parkkeerauspaikalle. Noustessaan autosta hän huomasi pysäköineensä nuoren upseerituttavansa viereen. Nuorempi sanoi: »Eikö ole vaarallista ajaa autoa noin vanhana?» »Eihän toki, sillä jos katsomme tilastoja, niin löytyy vähän tapauksia, jolloin 90-vuotias olisi ajanut kolarin», sanoi vanhempi.

Kaskun kertominen kuvastaa vain erästä puhetyylin lajia, yhtäjaksoista kertovaa esitystä, ja tämä lienee kaiken kaikkiaan lähimpänä kirjallista tyyliä. Kokeessani vaikutti kirjakielistävästi lisäksi esikuvan sanallinen malli. Esim. pelkkien kuvasarjojen käyttäminen kertomusten lähteenä eliminoisi tämän haitan. Huomattavaa on edelleen se, että suullisen ja kirjallisen esityksen ajallinen läheisyys aiheutti molempien toisintojen melkoisen sisällöllisen samankaltaisuuden. Ensimmäinen, puhuttu kertomus vieläpä kiinnitti sisällön tavallaan määrällimauksiin, ja kirjoitettaessa samat sanat tulivat tajunnasta. Tämä on kuitenkin vain eduksi vertailuille, sillä suuri sisällöllinen ja myös ilmauksellinen hajonta saattaisi estää löytämästä yhteisiä ja erottavia piirteitä.

Tyyliopillisina termeinä ilmaukset puhuttu kieli ja kirjoitettu kieli eivät ole täsmällisiä, sillä puhuttu kieli voi olla tyyliiltään kirjoitetun kielen kaltaista (esim. esitelmässä) ja päinvastoin puhuttua kieltä voidaan esittää kirjoitettuna (esim. näytelmässä). Selvempiä termejä ovat jokapäiväinen puhekieli — tai lyhyemmin vain p u h e k i e l i — ja k i r j a k i e l i, jolloin jako ei itse asiassa riipukaan siitä, satuuko esitys olemaan tarkoitettu korvalle vai silmälle, vaikka alun perin tyyliero on

kehittyneet juuri tällä perusteella. Rajatapauksissa olisi usein ehkä puhuttua kirja-kieltä ja kirjoitettua puhekieltä pidettävä sekatyyleinä. Puhekieli on kokeessani lähinnä ns. sivistynyttä puhekieltä (joka koehenkilöiden kotipaikan mukaan perustuu suurimmalta osalta itämurteisiin).

2. Tässä tutkielmassa keskittän huomioni vain mainittuun analyttisyyden ja synteettisyyden vastakohtaan.

Analyttisyyden ja synteettisyyden vastakohta ilmenee ensinnäkin siinä, että eräiden kirjakielen tiiviiden rakenteiden asemesta käytetään puhekielessä eri lauseita. — Seuraavista koetuloksista näkyy, että puhekielessä kartetaan lauseenvastikkeita:

(7) Hän oli sitten hyvästelykävynillä ja oli juuri erään vanhan Annan luona

(8) -- ja, kävi, kulki hyvästellessä seurakuntalaisiaan

(11) Hän nousi autosta ulos ja huomasi pysäköineensä nuoremman tuttavansa viereen

(22) -- ja kun hän siitä nousi hän huomasi että viereen oli pysäköinyt eräs hänen, eräs hänen tuttavansa

(22) Kun nämä miehet sitten keskustelivat, tämä nuorempi ihmetteli --

(28) Kun hän nousi autosta niin hän huomasi pysäköineensä erään nuoremman tuttavansa auton viereen

(30) -- ja samalla hän näki että hänen nuorempi ystävänsäkin oli pysäköinyt auton

(32) Onnettomuustilastot osoittavat että hyvin harvoin 90-vuotias on ajanut kolarin

(7) Ollessaan hyvästelykävynillä hän tapasi vanhan Annan

(8) Hyvästellessään seurakuntalaisiaan --

(11) Noustessaan autosta hän huomasi pysäköineensä nuoren upseerituttavansa viereen

(22) Noustessaan siitä hän huomasi, että viereen oli pysäköinyt hänen hyvä tuttavansa

(22) Miehiä keskustellessa nuorempi ihmetteli --

(28) Autosta pois astuessaan hän huomasi pysäköineensä nuoremman virkatoverinsa auton viereen

(30) -- ja huomasi pysäköineensä nuoremman ystävänsä auton viereen

(32) -- oletko nähnyt onnettomuustilastoista kovinkaan monen 90-vuotiaan ajaneen kolarin

Edellä olivat kaikki ne tapaukset, joissa oli vastakohta lause — lauseenvastike. Myös puhutuissa esityksissä on käytetty lauseenvastikkeita (ks. esim. kohtia 11 ja 28), mutta siihen on voinut vaikuttaa puhujan omaksuma kirjallissävyyinen kertojan rooli, mihin edellä on viitattu. Usein on päinvastoin myös kirjoitettuun tekstiin valittu puhekielen mukainen analyttinen ilmaus.

Varsinaisiin lauseenvastikkeisiin rinnastettavia ovat muutkin sellaiset nominaali-ilmaukset, jotka voidaan korvata eri lauseella. Kaiken kaikkiaan seuraavanlaiset tapaukset antavat viitteen verbaali-ilmausten suosimisesta puhekielessä:

(26) Kun tavallisia kuulumisia oli vaihdettu, niin tämä tuttava sanoi --

(9) joka kerran kun tänne on tullut uusi pappi niin se on aina ollut entistä huonompi

(6) eikö 90 vuoden ikä sittenkin ole vähän liian suuri että voisi ajaa autoa

(5) -- ja, sitten kun sinne hänen pappilaan tuli seurakuntaväkeä hyvästelemään pappia ja, muuan vanha mummo kysyi --

(26) Tavallisten kuulumisien jälkeen sanoi nuorempi mies --

(9) Joka vaihdossa on pappi vain huonontunut

(6) onko autolla-ajo sittenkään sopivaa enää sinun iässäsi

(5) Läksiaistilaisuudessa hyvästelemään tullut vanha mummo kysyi --

(30) -- ja kun hän oli hyvästelymatkalla seurakunnassaan, saapui hän vanhan erään Annan, mökkiin

(12) Kun muuankin täti surkutteli että, kun hän nyt lähti, pappi sanoi että, no varmasti te saatte nyt paremman papin, hyvän puhujan, kun minä nyt lähdän

(13) Siinä Anna kysyi, että mitä var-
ten pastori lähtee pois

(14) Anna murehti siinä kovin että kyllä se on paha kun tuota pastori lähtee nyt pois

(24) Vanha nainen pahoitteli, kun kirkkoherran täytyi lähteä pois täältä

(31) Mummo ihmetteli että miksi, pappi lähti pois

(30) Hyvästelymatkallaan seurakunnassa hän tuli myös vanhan Annan mökkiin

(12) Siellä valitettiin hänen lähtöään, mutta pappi sanoi lohdutukseksi: »Kyllä te varmaan saatte tänne paremman ja hauskemman pastorin minun tilalle»

(13) Eräs vanha nainen, jonka nimi oli Anna, valitteli papin lähtöä

(14) Anna valitteli surkeasti papin pois-
lähtöä

(24) Tämä surkutteli entiselle kirkkoherralle hänen poislähtöään

(31) Mummo valitti papin lähtöä

Näissä kaikissa on puhekielen osalta kysymys raskaiden monimääritteisten jaksojen välttämisestä ja pyrkimyksestä pieniin ja mahdollisimman itsenäisiin lausekokonaisuuksiin sekä toisaalta sananvalintaongelmasta. On yksinkertaisempaa ilmaista toimintaa verbin finiittimuodolla kuin deverbaalin nominijohdoksen avulla. Kirjoitettaessa voi harkinnan tuloksena syntyä ilmaus (15) *Nyt hän oli hyvästijättökierroksella* puhekielen analyytisemmän ilmauksen (15) -- *oli nyt sitten sanomassa näkemään* sijasta. Ns. substantiivitaution (Paavo Numminen, Sananjalka 6 s. 76—) ei kokeessani kuitenkaan räikeänä ilmennyt.

Hyvin tavallista on erillisen lauseen, yleensä relatiivilauseen, käyttö puhekielessä vastaamassa kirjakielen attribuutti-ilmausta, tavallisimmin partisiippista. Tämä tuli havainnollisesti kokeessa esille:

(2) -- pysäköi autonsa ja huomasi että hän oli pysäköinyt erään toverinsa auton viereen, joka oli häntä huomattavasti nuorempi

(3) Eräs pappi, joka toimi syrjäseudulla

(6) Eräs vanhus pysäytti autonsa itseään paljon nuoremman ystävänsä ajokin viereen. Vanhus oli noin 90-vuotias.

(7) Eräessä syrjäisessä seurakunnassa oli pappi. Hän oli jo pitemmän aikaa yrittänyt saada parempaa paikkaa itselleen

(13) Pastori sanoi että, tänne tulee uusi pastori joka varmasti hyvin hoitaa ja on paljon mukavampi kuin hän

(27) Erään syrjäseurakunnan pappi oli muuttamassa pois seurakunnasta, ja, hän meni jäähyväiskäynnille erään Annan luo

(30) Ja eräs kirkkoherra joka oli eräällä, erään pienen seurakunnan syrjäisen seurakunnan pappina, oli vihdoin päässyt uuteen parempaan toimeen mitä hän oli hakenut

(2) Hän pysäköi autonsa itseään paljon nuoremman toverin auton viereen

(3) Eräs syrjäseudulla toimiva pappi

(6) Yhdeksännellä kymmenennellä on oleva vanhus pysäytti autonsa erään paljon itseään nuoremman ystävänsä ajokin viereen

(7) Kaukana syrjäseudulla olevan seurakunnan pappi oli jo kauan hakenut parempaa työpaikkaa

(13) Pastori vastasi, että seurakunta saa varmaan paremman ja mukavamman seuraajan

(27) Syrjäseurakunnasta pois muuttava pappi meni jäähyväiskäynnille Annan luo

(30) Erään syrjäseudun kirkkoherra oli vihdoin päässyt kauan hakemaansa virkaan

Esimerkkejä kirjakielisistä partisiippiattribuuteista, joilla ei puhuttuna ollut vastineita:

(5) Eräessä maalaisseurakunnassa vanha ro-
vasti sai vihdoin uuden paikan	(5) Maalaisseurakunnan vanha pastori sai
kauan kaipaamansa uuden viran
toisesta seurakunnasta
(4) eräs 90-vuotias mies	(4) Eräs noin 90-vuotias eläkkeellä
oleva upseeri
(23) Eräs 90-vuotias upseeri	(23) Eräs 90-vuotias eläkkeellä ole-
va upseeri

Monet esimerkit antavat aiheen päätellä, että genetiiviattribuuttikin, erityisesti monijäsenisenä, kuuluu paremmin kirjakieliseen tyyliin. Sitä vastasi nimittäin puhutuissa esityksissä usein paikallissijailmaus, harvemmin erillinen lause, mutta joka tapauksessa huomattavasti itsenäisempi ilmauskokonaisuus. Saamissani esi-merkeissä genetiiviattribuutin pääsana on subjektina.

(1) aina papit ovat meillä vain huonon-
tuneet	(1) meidän kirkkoherramme ovat aina
vain huonontuneet
(2) meidän seurakunnassa papit
näyttävät aina vain huononevan	(2) Meidän seurakunnan papit
näyttävät kyllä aina vain huononevan
(5) Eräessä maalaisseurakun-
nassa vanha rovasti sai vihdoin uuden pai-
kan	(5) Maalaisseurakunnan vanha
pastori sai kauan kaipaamansa uuden viran
toisesta seurakunnasta
(7) Eräessä syrjäisessä seura-
kunnassa oli pappi. Hän oli jo pi-
temmän aikaa yrittänyt saada parempaa
paikkaa itselleen	(7) Kaukana syrjäseudulla ole-
van seurakunnan pappi oli jo kauan
hakenut parempaa työpaikkaa
(14) Sitten oli semmonen har-
vaan asuttu pitäjä ja, sieltä lähti
pappi pois	(14) Erään harvaan asuttuun seur-
rakunnan pappi erosi virastaan
(15) Sitten jossain tuolla syrjä-
kylällä niin, siellä oli pappi jo kauan
aikaa virassaan	(15) Erään pienen seurakunnan
pappi oli hakenut toiselle paikkakunnalle
(20) Eräessä harvaan asutussa
pitäjässä eräs pappi oli juuri lähdössä
pois	(20) Syrjäisen ja harvaan asu-
tun pikku pitäjän pappi oli siirty-
mässä suurempaan seurakuntaan
(29) Sitten eräessä seurakun-
nassa oli pappi vihdoinkin onnistunut saa-
maan paremman paikan	(29) Erään pienen seurakunnan
pappi oli vihdoinkin onnistunut saamaan pa-
remman viran
(30) Ja eräs kirkkoherra joka oli erääl-
lä, erään pienen seurakunnan
syrjäisen seurakunnan pappi-
na, oli vihdoin päässyt uuteen parempaan
toimeen	(30) Erään syrjäseudun kirkko-
herra oli vihdoin päässyt kauan hakemaansa
virkaan

Esimerkit ovat kahta ensimmäistä lukuun ottamatta toisen kaskun alusta, ja niistä saa sen vaikutelman, että spesiekseltään indefiniitin määritteen ollessa kyseessä puhekieli käyttää kernaammin siitä paikallissijaa kuin genetiiviä. Synteettinen genetiiviattribuutti-ilmaus edellyttää, että asia on jossain määrin tutumpi.

Kun kirjakielen persoonapronominista genetiiviattribuuttia vastaamassa käytetään puhekielessä demonstratiivadverbia tai paikallissijaista demonstratiivipronominia, esim. (18) *te saatte varmaan paljon paremman papin tänne tilalle* ~ (18) *saatte varmaan paremman sielunhoitajan minun tilalleni*, (23) *tässä kylässä ovat asiat sillä tavalla* ~ (23) *meidän kylässä me on aina ollut niin*, niin asia kytkeytyy myös puhekielen possessiivisuffiksien karttamiseen:

- (30) papit ovat tässä seurakunnassa huonontuneet vuosi vuodelta
 (1) te saatte paljon pystyvemmän ja paremman papin tilalle kuin minä
 (2) He vaihtoivat kuulumisia
 (3) Näiden välille kehkeytyi seuraava keskustelu
 (25) Tuskin teidän vertaistanne tulee olemaan koskaan pitäjässä

- (30) Seurakunnassamme ovat papit huonontuneet vuosi vuodelta
 (1) pitäjäläiset saisivat paremman papin hänen tilalleen
 (2) He vaihtoivat kuulumisiaan
 (3) Heidän välilleen kehkeytyi seuraava keskustelu
 (25) me emme tule koskaan saamaan toista niin hyvää pastoria pitäjäämme

Kiinteiden rakenteiden hajottamisen tarve puhekielessä näkyy edelleen siinä, että infinitiivirakenteisiin kangistunut datiivigenetiivi voidaan korvata elävämmällä ja monikäyttöisemmällä allatiivilla:

- (2) Eikö ole vaarallista 90-vuotiaalle liikkua autolla liikenteessä
 (17) eikö ole melko vaarallista noin vanhalle miehelle ajaa vilkkaassa liikenteessä autoa

- (2) Eikö 90-vuotiaan ole vaarallista liikkua autolla liikenteessä
 (17) eikö ole liian uhkarohkeaa sinun kaltaisen iäkkään miehen ohjata itse autoaan

Rakenne jakaantuu vielä selvemmin kahtia eri lauseilla ilmaistuna:

- (13) eikö ollut vaarallista, että näin vanha mies ajaa autoa

- (13) eikö ole vaarallista 90 vuotta vanhana ajaa autoa

tai muodollista subjektia käyttäen:

- (1) eikös se ole nyt vähän niinkuin vaarallista ajella
 (14) mutta eikös se ole vähän liian korkea ikä ajaa autoa tämä 90 vuotta

- (1) Eikö ole vaarallista ajaa
 (14) mutta eikö ole liian vaarallista ajaa autoa noin vanhana

Kun rinnasteisilla ilmauksilla saattaa kirjakielessä olla yksi yhteinen jäsen, niin puhekielessä käytetään mieluummin analyttista, itsenäisistä jaksoista koostuvaa ilmauskokonaisuutta:

- (1) Eräs syrjäisenseudun, harvaan asutun pienen pitäjän pappi niin, oli hakenut paikkaa, ja sitten saanutkin paremman paikan
 (21) Vanha 90-vuotias mies pysäköi autonsa ja huomasi että hänen viereensä oli pysäköinyt hänen vanha tuttavansa
 (26) Erään pienen seurakunnan pappi oli saanut paremman paikan ja hän oli käynyt hyvästelykänneillä

- (1) Pienen, syrjäisen ja harvaan asutun pitäjän pappi oli hakenut ja saanut paremman paikan
 (21) Eräs 90-vuotias mies pysäköi autonsa ja huomasi, että hänen autonsa viereen oli pysäköinyt hänen vanha toverinsa
 (26) Erään pienen seurakunnan pappi oli saanut paremman viran ja kävi hyvästelykänneillä

Vaikka tällä kertaa en kiinnitä huomiota sellaisiin puhekielelle ominaisiin piirteisiin kuin katkelmallisuuteen, toistoon ja merkityksettömiin täytesanoihin, niin on kuitenkin todettava, että ainakin »täytesanalla» *niin* saattaa olla erityistehtävä pitkien jaksujen hajottajana erityisesti silloin, kun on puhe ensi kertaa mainittavista asioista. *Niin* on — keskellä lausettakin — eräänlaisena johdattavana ilmauksena, niin etteivät uudet asiat tule töksähtäen ja liian suurina kokonaisuuksina. Useimmiten se on subjektin ja predikaatin välissä. Esim.:

(4) eikö ole uhkarohkeata ajaa noin vanhan miehen niin autolla
 (4) harvoinhan yli 90-vuotiaat miehet niin ovat olleet osallisina liikenneonnettomuuksissa
 (9) Eräs maalaisseurakunnan pappi niin oli saanut paremman viran (ks. myös alussa esitettyä saman henkilön ääriesimerkkiä)
 (16) mutta eikös se 90-vuotiaalle niin, auton ajaminen ole vaarallista
 (16) 90-vuotiaita on noissa, liikennetilastoissa niin kuolleitten joukossa paljon vähemmän kuin muunikäisiä
 (16) Pienen ja köyhän seurakunnan pastori niin oli saanut pitkän ajan jälkeen, itselleen semmoisen paremman paikan
 (16) tässä seurakunnassa niin on papit toisensa jälkeen niin olleet vähä huonompia vain

(4) kuinka hän uskalsi ajaa autoa
 (4) 90-vuotiaat ovat hyvin harvoin syyllystyneet liikennerikkomuksiin
 (9) Maalaisseurakunnan pappi oli saanut paremman viran
 (16) Mutta eikö 90 vuoden ikä ole liian korkea autonajajalle
 (16) 90-vuotiaita kuolee liikenneonnettomuuksissa suhteellisesti paljon vähemmän kuin muunikäisiä
 (16) Erään pienen ja köyhän seurakunnan kirkkoherra oli vihdoin saanut paremman paikan
 (16) tässä seurakunnassa ovat papit toisensa jälkeen olleet yhä huonompia

Edelliseen rinnastettava sekä subjektiin että predikaattiin sisältyvän uuden asian hajotuskeino on muodostaa kaksi eri lausetta: (16) *Oli yksi 90-vuotias mies joka ajoi parkkeerauspaikalle.* Tulos on suunnilleen sama, jos vastaavan kirjoitetun lauseen (16) *Eräs 90-vuotias eläkevaari ajoi parkkeerauspaikalle* hajottaa niin-sanalla: *Eräs 90-vuotias eläkevaari niin, ajoi parkkeerauspaikalle.*

3. Mutta uuden asian vähittäiseen esille tuomiseen puhekieli käyttää myös varsinaisia johdattavia ilmauksia, jotka eivät suoranaisesti ole kirja-kielen synteettisten ilmausten analyttisinä vastineina, vaan ylimääräisinä lisinä. Kokeessa asia havainnollistui mm. seuraavasti:

(1) 90-vuotias upseeri oli autolla ajamassa ja parkkeerasi autonsa
 (1) -- ja hän oli nyt hyvästelemässä seurakuntalaisia ja tuli vanhan Annan luo, ja Anna sanoi --
 (3) -- ja erotilaisuudessa eräs kylän Anna tuli keskusteluun papin kanssa ja sanoi --
 (7) Eräs 90-, lähes 90-vuotias vanha mies ajoi autollansa ja pysäköi sen erään nuoren tuntemansa nuoren miehen auton eteen
 (8) Muuan yhdeksänkymmenen korvissa oleva eräs mies pysäköi autonsa, siitä noustessaan huomasi --
 (13) Vanha upseeri, eläkkeelle siirtynyt oli ajellessa ja pysäytti autonsa. Hän huomasi, että se oli pysähtynyt nuoremman tuttavansa auton viereen. Siinä suketui näiden henkilöiden kesken keskustelu. Nuorempi kysyi eläkkeelle siirtyneeltä upseerilta --
 (14) Eräs 90-vuotias upseeri ajoi autollaan ja pysähtyi sitten parkkeerauspaikalle
 (17) Matkalla hän poikkesi myös vanhan Annan luona. Tämä oli hiukan apealla mielellä ja hän kysyi papilta: »Ei, ei kirkkoherra saisi lähteä vielä pois».

(1) 90-vuotias upseeri pysäköi autonsa
 (1) Hän kävi hyvästelemässä seurakuntalaisiaan. Kaisa-muori oli hyvin pahoillaan.
 (3) Läksiäisissä eräs kylän Anna kysyi häntä --
 (7) Lähes 90-vuotias mies sattui pysäyttämään autonsa erään tuntemansa nuoren miehen auton eteen
 (8) Muuan noin 90-vuotias mies huomasi autostaan noustessaan --
 (13) Eläkkeellä oleva upseeri oli ajelulla. Hän pysäytti autonsa ja huomasi viereisessä autossa tutun nuorehkon miehen. Nuorempi mies ihmetteli --
 (14) Lähes 90-vuotias upseeri pysäköi autonsa parkkeerauspaikalle.
 (17) Hän saapui myös vanhan Annan luo. »Ei kirkkoherra saa jättää meitä», tämä sanoi.

(19) -- hänen piti sitten, kun hän oli tullut hyväksytyksi, käydä hyvästelemässä seurakuntalaiset. Hän osui vanhan, erään vanhan muorin mökkiin ja, muori valitteli --

(19) Ennen lähtöään hän kierteli hyvästelemässä seurakuntalaisiaan. Iäkkään Liisamummon mökissä sukeutui keskustelu --

Näihin kuuluu myös johtolause, joka kirjakielessä useammin kuin puhekielessä voidaan jättää pois. Mainitsen tästä vain yhden esimerkin:

(21) Annan ja kirkkoherran välillä syntyi seuraava keskustelu. Anna sanoi: »Ei kirkkoherra lähtisi vielä pois». Kirkkoherra vastasi: »Kyllä te saatte tänne vielä paremman parempi pappi».

(21) Papin ja vanhan Annan välinen keskustelu oli seuraava. — Ei kirkkoherra lähtisi pois. — Kyllä te saatte tänne vielä paremman papin kuin minä.

Johdattavien ilmausten sukulaisuus varsinaisten analyttisten ilmausten kanssa käy ilmi seuraavanlaisista rajatapauksista:

(2) -- sillä tilastot osoittavat aivan toista, sillä niiden mukaan hyvin harvoin 90-vuotiaat ovat mukana liikenneonnettomuuksissa

(2) -- sillä liikenneonnettomuuksien tilastot osoittavat, että 90-vuotiaita on hyvin harvoin mukana onnettomuuksissa

(2) -- pysäköi autonsa ja huomasi että hän oli pysäköinyt erään toverinsa auton viereen, joka oli häntä huomattavasti nuorempi

(2) Hän pysäköi autonsa itseään paljon nuoremman toverin auton viereen

Ensimmäisessä puhekielen esimerkissä merkittävä asia hajotetaan siten, että ensin tuodaan se lyhyesti, johdattelevasti esille (harvennettu ilmaus) ja sen jälkeen täsmennetään uudella ilmauksella, joka kirjoitetussa tekstissä on ainoana. Toisen esimerkin puhekielinen harvennettu osa johdattaa niin ikään kuulijan huomion sitä seuraavaan uuteen asiaan, mutta samalla se erottaa — verrattuna kirjoitettuun tekstiin — yhden suuremman ilmauskokonaisuuden kaksi uutta asiaa kauemmaksi toisistaan. Vasemmanpuoleiset esimerkit ovat täten sisällöltään identtiset oikeanpuoleisten kanssa, mutta ovat ilmauksellisesti vain analyttisempiä. Usein tätä tietä lähestytään tyyli-ilmioita, joka on laskettavissa jo toistoksi.

4. Puhekielelle ominainen vähittäinen johdatus uuteen asiaan tai — toisin sanoin ilmaistuna — uusien asioiden analyttisempi esille tuominen ilmenee runsaassa *indefiniitti-ilmausten* käytössä. Esimerkkejä, joista ilmenee, miten kirjakieli pitää niitä usein turhina:

(1) Eräs syrjäisen seudun, harvaan asutun pienen pitäjän pappi

(1) Pienen, syrjäisen ja harvaan asutun pitäjän pappi

(2) -- ja kerran pitäjäläisiä oli tullut hyvästelemään häntä. Tällöin hän tapasi erään vanhan Anna-muorin

(2) Seurakuntalaiset tulivat hyvästelemään kirkkoherraa. Silloin hän tapasi Anna-muorin, vanhan mummon.

(3) Eräs 90-vuotias eläkkeellä oleva upseeri parkkeerasi kerran autonsa erään toverin auton viereen

(3) Eräs 90-vuotias, eläkkeellä oleva upseeri oli pysäyttänyt autonsa nuoremman tuttavansa auton viereen

(4) hyvästelemässä oli eräs Anna-niminen

(4) Vuorossa oli Anna

(5) Muuan vasta 90 vuotta täyttänyt mies

(5) Vasta 90-vuotissyntymäpäiväänsä viettänyt vanha herra

(6) Eräs vanhus pysäytti autonsa

(6) Yhdeksännelläkymmenennellään oleva vanhus pysäytti autonsa

- (7) Hän oli sitten hyvästelykäynnillä ja oli juuri erään vanhan Annan luona
- (8) Muuan yhdeksänkymmenen korvissa oleva eräs mies
- (9) Kerran tuota yksi semmoinen eläkeiällä oleva 90-vuotias tuota herrasmies - -
- (12) Maaseurakunnan pastori oli saanut paremman paikan jostain kaupungista
- (14) Eräs 90-vuotias upseeri
- (15) Eräs 90-vuotias eläkkeellä oleva upseeri oli kerran parkkeerannut autonsa jonkun vanhan kaverinsa viereen
- (16) Pienen ja köyhän seurakunnan pastori niin oli saanut pitkän ajan jälkeen, itselleen semmoisen paremman paikan
- (18) Ennen lähtöään hän kävi jäähyväiskäynnillä erään seurakuntalaisen vanhan Annan luona
- (19) Eräs yhdeksääkymmentä vuotta lähentelevä vanha upseeri
- (20) Eräässä harvaan asutussa pitäjässä eräs pappi oli juuri lähdössä pois
- (21) Erään tiheään asutun pikku kylän kirkkoherra
- (22) hän saapui erään vanhan Annan luo
- (23) Erään rajaseutupitäjän pastori
- (24) - - sen tähden hän oli jäähyväisvierailulla, tällä kertaa erään vanhan naisen, Annan luona
- (25) Sitten hän meni tapaamaan tuttavansa, erästä vanhaa Annaa
- (26) Eräässä talossa eräs nainen sanoi hänelle - -
- (27) Erään syrjäseurakunnan pappi oli muuttamassa pois seurakunnasta, ja, hän meni jäähyväiskäynnille erään Annan luo
- (28) hän saapui erään vanhan Annan luo
- (29) Oli vuorossa eräs Anna-niminen nainen
- (30) - - saapui hän vanhan erään Annan, mökkiin
- (31) Hän meni käymään erään vanhan Anna-mummon luokse hyvästille
- (32) - - upseeri ajoi kerran autollaan
- (7) Ollessaan hyvästelykäynnillä hän tapasi vanhan Annan
- (8) Muuan noin 90-vuotias mies
- (9) Eräs 90-vuotias eläkkeellä oleva herra
- (12) Maalaisseurakunnan pappi oli saanut paremman viran kaupungissa
- (14) Lähes 90-vuotias upseeri
- (15) Eräs 90-vuotias eläkkeellä oleva upseeri oli parkkeerannut autonsa itseään nuoremman toverinsa auton viereen
- (16) Erään pienen ja köyhän seurakunnan kirkkoherra oli vihdoin saanut paremman paikan
- (18) Ennen lähtöään hän kävi jäähyväiskäynnillä mm. Anna-muorin luona
- (19) Yhdeksättäkymmenettä ikävuottaan lähestyvä upseeri
- (20) Syrjäisen ja harvaan asutun pikku pitäjän pappi oli siirtymässä suurempaan seurakuntaan
- (21) Pienen, harvaan asutun kylän kirkkoherra
- (22) hän saapui vanhan Annan luo
- (23) Harvaan asutun rajaseutukylän pappi
- (24) Sen tähden hän suoritti jäähyväisvierailuja seurakuntalaistensa kodissa. Vuorossa oli vanha Anna.
- (25) Ennen lähtöään hän meni tapaamaan hyvää ystäväänsä Annaa
- (26) Eräässä talossa vanha nainen sanoi hänelle - -
- (27) Syrjäseurakunnasta pois muuttava pappi meni jäähyväiskäynnille Annan luo
- (28) vuorossa oli vanha Anna
- (29) Vuorossa oli vanha Anna-muori
- (30) - - hän tuli myös vanhan Annan mökkiin
- (31) Hän meni hyvästelemään vanhaa Anna-mummoa
- (32) - - upseeri ajoi autollaan

5. Uuden asian esille tuloa lieventävät puheessa myös eräänlaiset moderatiivi-ilmaukset. Psykologisena vaikuttimena on myös se, ettei jostain syystä haluta sanoa asiaa jyrkästi. Esimerkkejä:

- (1) eikös se ole nyt vähän niinkuin vaarallista ajalla
- (2) - - ja kerran pitäjäläisiä oli tullut hyvästelemään häntä
- (6) - - nuorempi sanoi: »Kyllä hän sinä olet melko pirteässä kunnossa - -»
- (14) - - mutta eikös se ole vähän liian korkea ikä ajaa autoa tämä 90 vuotta
- (1) Eikö ole vaarallista ajaa
- (2) Seurakuntalaiset tulivat hyvästelemään kirkkoherraa
- (6) - - nuorempi sanoi: »Olet kyllä terveen näköinen - -»
- (14) - - mutta eikö ole liian vaarallista ajaa autoa noin vanhana

(21) Eiköhän jo 90-vuotiaan miehen ole aika vaarallista ajaa autoa
 (26) eikö teillä ole sentään vähän liian korkea ikä, auton ajamiseen

(21) Eiköhän lähes 90-vuotiaan ole vaarallista ajaa autoa
 (26) Eikö 90 vuotta sentään ole liian korkea ikä auton ajamiseen

6. Toisekseen puhekielessä käytetään runsaasti sanontaa päinvastaisesti tehostavia intensiteetti-ilmauksia, mutta näidenkin tehtävänä on yleensä samaan tapaan erottaa uusi tärkeä asia muusta lauseyhteydestä selvemmin näkyviin. Esim.:

(1) te saatte paljon pystyvämmin ja paremman papin

(1) pitäjäläiset saisivat paremman papin

(6) Kirkkoherra sanoi, että, kyllä he varmaan saavat sitten paljon paremman papin hänen jälkeensä

(6) Tällöin sanoi kirkkoherra: »Saatte varmaan tänne paremman miehen minun tilalleni»

(8) Meidän tulee varmasti kovasti ikävä

(8) Meille tulee ikävä

(9) 90-vuotiaat on ajaneet kaikkein vähiten kolareita

(9) 90-vuotiaat ajavat prosentuaalisesti vähiten kolareita

(12) eikös nyt ole hirmun vaarallista ajaa noin vanhan ihmisen autoa

(12) Eikö ole vaarallista, että te vielä noin vanhana ajatte autoa

(18) te saatte varmaan paljon paremman papin tänne tilalle

(18) saatte varmaan paremman sielunhoitajan minun tilalle

(22) kyllä te nyt saatte paljon huolehtivaisemman ja paremman kirkkoherran

(22) te saatte varmasti toimeliaamman ja huolehtivaisemman kirkkoherran

(23) tänne tulee varmasti minun jälkeeni paljon parempi pappi

(23) kyllä tänne minun jälkeeni tulee varmasti parempi pastori

(25) Tämä Anna harmitteli kovasti papin poislähtöä

(25) Tämä surkutteli pastorin poislähtöä

(25) Varmasti saatte vielä paljon kelvollisemman

(25) Saatte vielä paljon kelvollisemman

(26) varmasti saatte tänne paljon paremman papin mitä minä olen

(26) olen varma, että tulette saamaan paremman papin kuin minä

(29) tilastot osoittavat että, hyvin harvoin tapahtuu liikenneonnettomuuksia 90 vuoden ikäisille

(29) Tilastojen mukaan sen ikäiset ovat harvoin osallisina auto-onnettomuuksissa

(32) kyllä ne kerta toisensa jälkeen ovat vain huonontuneet

(32) Kerta toisensa jälkeen ne ovat vain huonontuneet

7. Tähän asti käsitellyissä puhekielen tyylipiirteissä on yhteistä kirjakieleen verrattuna analyttisyys, ilmausten hajotus pieniksi kokonaisuuuksiksi. Mutta tarvitaan tietysti elementtejä, jotka päinvastoin yhdistävät nämä osat yhtäjaksoiseksi puheeksi. Yhdistävien ilmausten tarve onkin puhekielessä suuri. Tavallisimmin tällaisia ovat konjunktiot, mutta myös monet adverbiset sanat ja sanonnat sekä pronominit sitovat uuden jakson edelliseen. Aivan jokaisen koehenkilön puhenäytteistä voi löytää yhdistäviä ilmauksia, joita asianomainen ei kirjoittaessaan vastavassa kohdassa käyttänyt. Katkonaisen esityksen karttaminen on siksi merkittävä tekijä, että lauseiden rajat jäävät puheessa epäselviksi (Ravila, Vir. 1944 s. 113). Monissa tapauksissa kerrottu kasku muodostui yhdestä ja samasta virkkeestä. Seuraavassa on pelkästään tällaisia ääritapauksia (huom. myös kirjoituksen alussa esitetty puheenomaisempi näyte).

(18) Eräs lähes 90-vuotias mies pysäköi autonsa erään nuoremman tuttavansa auton viereen, ja tämä nuorempi tuttava sanoi sitten, että kyllä sinä olet kauhean reipas ja terve mutta, eikä tuommoinen lähes 90 vuoden ikä ole jo liikaa ajaa autoa, ja siihen tämä vanhempi vastasi että, ei että, seuraapa, onnettomuustilastoja niin huomaat että, sangen harvoin 90-vuotias joutuu onnettomuuden uhriksi.

(12) 90-vuotias mieshenkilö pysäytti autonsa kerran nuoremman tuttavansa auton viereen ja, he keskustelivat kaikenlaisista asioista ja, tämä nuorempi kysyi tältä vanhemmalta sitten että, eikös nyt ole hirmun vaarallista ajaa noin vanhan ihmisen autoa, niin tämä vanhempi vastasi sitten että, cipä suinkaan sillä, hyvin pieni prosentti kaikista niistä ihmisistä jotka ajavat autoa, siis näistä 90-vuotiaista, joutuvat auto-onnettomuuksiin.

(5) Eräissä maalaisseurakunnassa vanha rovasti sai vihdoin uuden paikan ja, sitten kun sinne hänen pappilaan tuli seurakuntaväkeä hyvästelemään pappia ja, muuan vanha mummo kysyi että, kysyi papilta että, eikö teidän ole nyt ollenkaan ikävä tänne seurakuntaan, niin tämä pappi sanoi että, että kyllä tänne taas tulee paljon parempi pappi, niin mummo tokaisi siihen heti että, niin kyllä tänne aina perätysten huonompia pappeja tulee.

(1) Eräs syrjäisen seudun, harvaan asutun pienen pitäjän pappi niin, oli hakenut paikkaa, ja sitten saanutkin paremman paikan ja, hän oli nyt hyvästelemässä seurakuntalaisia ja, tuli vanhan Annan luo ja, Anna sanoi että, kyllä se on nyt hyvin ikävä kun pappi lähtee meiltä pois, niin pappi sanoi tähän että, mutta että toivottavasti te saatte paljon pystyvemmän ja paremman papin tilalle kuin minä niin, Anna sanoi että, se ei ole mahdollista, koska aina papit ovat meillä vain huonontuneet.

Myös uusi virke voidaan usein aloittaa yhdistävällä ilmauksella:

(19) Miehet tervehtivät. Sitten nuorempi ihmetteli että eikö ole vaarallista ajaa noin vanhana autoa.

(14) Anna murehti siinä kovin että kyllä se on paha kun tuota pastori lähtee nyt pois että, minkähänlainen nyt seuraava tulee. Tähän tämä pappi lohdutteli ja sanoi - -

(18) Kerran pysäköi lähes 90-vuotias mies autonsa erään nuoremman tuttavansa auton viereen. Silloin nuorempi sanoi: »Kyllä sinä olet oikein terve ja reipas, mutta eikö sinun lähes 90-vuotiaana ole jo aika lopettaa autoilua?» Tähän toinen vastasi: »Ei suinkaan. Katsopas vain onnettomuustilastoja, niin huomaat, että 90-vuotiaat joutuvat sangen harvoin auto-onnettomuuksiin.»

(12) Juuri 90 vuotta täyttänyt mies pysäköi autonsa nuoremman tuttavansa ajokini viereen. He tervehtivät, ja nuorempi kysyi: »Eikö ole vaarallista, että te vielä näin vanhana ajatte autoa?» Vanhempi vastasi nokkelasti: »Ei, sillä prosentuaalisesti yli 90-vuotiaista joutuu auto-onnettomuuksiin hyvin vähän.»

(5) Maalaisseurakunnan vanha pastori sai kauan kaipaamansa uuden viran toisesta seurakunnasta. Läksiäistilaisuudessa hyvästelemään tullut vanha mummo kysyi pastorilta: »Kuinka me saadaan nyt uusi pastori?» Pastori vastasi: »Ei siinä mitään, kyllä te saatte tänne pian paljon paremman sielunpaimenen.» »Ei se niin varmaa ole. Meidän papit ovat olleet aina toinen toistan huonompia», lisäsi mummo.

(1) Pienen, syrjäisen ja harvaan asutun pitäjän pappi oli hakenut ja saanut paremman paikan. Hän kävi hyvästelemässä seurakuntalaisiaan. Kaisa-muori oli hyvin pahoillaan. Pappi koetti lohduttaa sanomalla että pitäjäläiset saisivat paremman papin hänen tilalleen. Kaisa-muori sanoi: »Se on mahdotonta, meidän kirkkoherramme ovat aina vain huonontuneet».

(19) Miehet tervehtivät. »Eikö ole vaarallista noin vanhana ajaa autoa?» nuorempi mies kysäisi.

(14) Anna valitteli surkeasti papin poislähtöä. Pappi taas lohdutteli häntä ja sanoi - -

Erikseen on mainittava, että kirjakielen suoraa esitystä ei puhtaana puhekielestä juuri tapaa, ei vallankaan jälkilauseellisena. Suorankin esityksen edessä on yhdistävänä sanana *että*. Historiallista taustaa vasten tämä tulee entistä ymmärrettäväm-

mäksi, sillä sanalla on ollut merkitys 'näin'. Nykyisinkin tauko on useimmiten tämän yhdistävän ilmauksen jälkeen, niin että oikea kirjoitustapa olisi: (12) *Pappi sanoi että: »No varmasti te saatte nyt paremman papin, hyvän puhujan, kun minä nyt lähdän»* (~ - - *pappi sanoi lohdutukseksi: »Kyllä te varmaan saatte tänne paremman ja hauskemman pastorin minun tilalleni»*), jolloin kerronta on itse asiassa käsitettävä selväksi suoraksi esitykseksi. Vrt. Osmo Ikola, *Das Referat in der finnischen Sprache* s. 18. Tämä tyylipiirre toistui kokeessa lukuisia kertoja, mutta esimerkkeinä riittääkööt yllä esitettyihin puhenäytteisiin sisältyvät tapaukset.

Olisi yksipuolista ja hieman harhaanjohtavaakin sanoa, että yhdistävää ilmausta tarvitaan vasta sen jälkeen, kun analyytinen ilmauskokonaisuus on jo puhujan tajunnassa hahmottunut. Itse asiassa näitä yhdistäviksi ilmauksiksi nimittämiäni sanoja ja sanontoja käytetään toisaalta samanaikaisesti myös hajottamiseen, erottamiseen. Se näkyy välillisesti siitäkin, että tauko on usein vasta yhdistävän ilmauksen jälkeen: (12) *Kun muuankin täti surkutteli e t t ä, kun hän nyt lähti* (~ *Siellä valitettiin hänen lähtööän*). Edelleen yhdistävästä *niin*-partikkelista on kehittynyt aikaisemmin esitettyyn tapaan selvä erottava ilmaus. Esim. seuraavassa sitä esiintyy rinnan kummallakin tapaa käytettynä: (16) *N i i n tämä Anna sanoi että, eikös mitä, n i i n että tässä seurakunnassa n i i n on papit toisensa jälkeen n i i n olleet vähä huonompia vain* (~ *»Päinvastoin, tässä seurakunnassa ovat papit toisensa jälkeen olleet yhä huonompia»*, *sanoi Anna*).

8. Indefiniitti-ilmausten vastakohtana ovat *d e f i n i i t t i - i l m a u k s e t*, jotka myös ovat erittäin tavallisia puhekielessä, mutta kirjakielessä useinkin tarpeettomia lisiä. Yleisimmin tässä tehtävässä ovat pronominit, mutta myös muita tarkemmin määritteleviä tai pelkästään toistavia ilmauksia käytetään, kuten seuraavista esimerkkipareista näkyy:

(4) T ä m ä nuorempi mies sanoi - -
(3) Nuorempi mies kysyi t ä l t ä u p -
s e e r i l t a - -

(2) Kirkkoherran ei olisi pitänyt lähteä p o i s
t ä ä l t ä m e i d ä n s e u r a k u n n a s t a

(1) hän oli n y t hyvästelemässä seurakun-
talaisia

(3) Pappi vastasi h ä n e l l e - -

(5) - - ja tämä tuttava ihmetteli sitä kuinka
noin vanha v a s t a 9 0 v u o t t a t ä y t -
t ä n y t mies ajaa autoa

(5) T ä m ä vanha mies sanoi että, että
kyllähän tilastoissa vain harvoin noin vanha
mies on m u k a n a

(6) Tämä esteli häntä lähtemästä s e u r a -
k u n n a s t a

(7) Hän alkoi jutella t ä m ä n nuoren
miehen kanssa. He tervehtivät t o i s i a a n
ja, silloin t ä m ä nuori mies kysyi, että,
eikö tuo 90 vuoden ikä jo ole vähän liian kor-
kea n o i n autolla ajamiseen

(7) Eräässä syrjäisessä seurakunnassa oli
pappi. Hän oli jo pitemmän aikaa yrittänyt
saada parempaa paikkaa i t s e l l e e n

(4) nuorempi mies kysyi - -

(3) Nuorempi kysyi - -

(2) Kirkkoherran ei olisi pitänyt lähteä pois

(1) Hän kävi hyvästelemässä seurakunta-
laisiaan

(3) Pappi selitti - -

(5) Tämä tuttava ihmetteli, kuinka niin
vanha mies voi ajaa autoa

(5) Vanha herra vastasi: »Kai te tiedätte,
että vain harvoin 90-vuotiaat ovat onnetto-
muustilastoissa

(6) Anna pyysi, ettei hän lähtisi

(7) He tervehtivät ja juttelivat. Silloin nuori
mies kysyi: »Eikö tuo 90 vuoden ikä ole hiu-
kan liian korkea autolla ajamiseen?»

(7) Kaukana syrjäseudulla olevan seura-
kunnan pappi oli jo kauan hakenut parem-
paa työpaikkaa

- (7) Hän oli sitten hyvästelykäynneillä ja oli juuri erään vanhan Annan luona
- (9) -- sitten tämä nuorempi tuttava niin, ihmetteli tuota että, että se niin sai ajaa sillä autolla, vaikka oli 90-vuotias
- (9) -- niin sitten se Anna - muori sanoi --
- (10) 90-vuotias sanoi tälle toverilleen --
- (11) Hän nousi autosta ulos --
- (11) Tuli myös vanhan Annan vuoro. Vanha Anna sanoi silloin pastorille --
- (12) tämä nuorempi kysyi tältä vanhemmalta --
- (14) Tähän tuota vastasi tämä vanhempi upseeri että, ei että eihän se ole ollenkaan tuota huono ikä
- (14) Sitten oli semmonen harvaan asuttu pitäjä ja, sieltä lähti pappi pois ja siinä pidettiin läksiäisiä ja, hän hyvästeli näitä seurakuntalaisia ja sitten hän tuli tuota vanhan Annan kohdalle ja, Anna murehti siinä kovin että kyllä se on paha kun tuota pastori lähtee nyt pois että, minkäläinen nyt seuraava tulee. Tähän tämä pappi lohdutteli ja sanoi --
- (15) Anna sanoi sille papille että ei pastorin pitäisi lähteä täältä pois
- (16) Pienen ja köyhän seurakunnan pastori niin oli saanut pitkän ajan jälkeen, itselleen semmoisen paremman paikan
- (17) Hän suoritti ennen lähtöään hyvästelykierroksen seurakuntalaistensa luona. Matkalla hän poikkesi myös vanhan Annan luona. Tämä oli hiukan apealla mielellä ja hän kysyi papilta: »Ei ei kirkkoherra saisi lähteä vielä pois».
- (20) Kerran eräs 90-vuotias mies pysäköi autonsa ja huomasi siinä vieressä erään nuoremman tuttavansa ja, vaihdettuaan pari sanaa tämä nuorempi mies kysyi --
- (21) Eiköhän jo 90-vuotiaan miehen ole aika vaarallista ajaa autoa
- (22) Kun nämä miehet sitten keskustelivat, tämä nuorempi ihmetteli --
- (24) Vanha upseeri sanoi --
- (25) Pitäjässä oli pastori ollut melko kauan ja, hän aikoi lähteä tästä pitäjästä pois
- (25) Tämä Anna harmitteli kovasti papin poislähtöä
- (25) Niin Anna sanoi tähän rovasille --
- (26) varmasti saatte tänne paljon paremman papin mitä minä olen
- (28) kyllä te olette pirttä kun 90-vuotiaanakin vielä ajatte autoa, mutta eikö kuitenkin ole liian vaarallista ajaa vielä teidän ikäisenä
- (7) Ollessaan hyvästelykäynnillä hän tapasi vanhan Annan
- (9) Tämä tuttava ihmetteli sitä, että 90-vuotiaat saivat ajaa autoa
- (9) Tähän muori tokaisi
- (10) Vaari puolustautuu sanomalla --
- (11) Noustessaan autosta --
- (11) Tuli myös vanhan Annan vuoro, joka sanoo --
- (12) nuorempi kysyi --
- (14) »Eihän toki», vastasi vanhempi upseeri
- (14) Erään harvaan asuttu seurakunnan pappi erosi virastaan, koska hän oli saanut paremman paikan. Pidettiin läksiäisiä. Pappi hyvästeli seurakuntalaisia. Hyvästelyvuorossa oli vanha Anna. Anna valitti surkeasti papin poislähtöä. Pappi taas lohdutteli häntä ja sanoi --
- (15) Anna: »Ei pastorin pitäisi lähteä pois»
- (16) Erään pienen ja köyhän seurakunnan kirkkoherra oli vihdoin saanut paremman paikan
- (17) Ennen lähtöään hän suoritti hyvästelykierroksen seurakuntalaisten keskuudessa. Hän saapui myös vanhan Annan luo. »Ei kirkkoherra saa jättää meitä», tämä sanoi.
- (20) Kerran eräs 90-vuotias vanhus pysäköi autonsa ja huomasi vieren pysäköineen nuoremman tuttavansa. Heidän välilleen virisi keskustelu, ja kohta nuorempi kysyikin --
- (21) Eiköhän lähes 90-vuotiaan ole vaarallista ajaa autoa
- (22) Miehiä keskustellessa nuorempi ihmetteli --
- (24) Upseeri vastasi siihen reippaasti --
- (25) Pitäjän pastori aikoi muuttaa toiselle paikkakunnalle
- (25) Tämä surkutteli pastorin poislähtöä
- (25) Tähän Anna vastasi --
- (26) olen varma, että tulette saamaan paremman papin kuin minä
- (28) Tepä vasta olette pirttä ja reipas. Vielä lähes 90-vuotiaanakin ajatte autoa. Eikö se kuitenkin ole hieman liian vaarallista.

Laajassa mielessä definiitti-ilmaukset kuuluvat yhdistäviin ilmauksiin, sillä ne sitovat uuden jakson aikaisempiin määrittelemällä tarkemmin näiden suhteen.

On jopa vaikea ratkaista, ovatko esim. *silloin* ja *tähän* seuraavissa esimerkeissä nimenomaisesti definiitti-ilmauksina vaiko yhdistävinä ilmauksina:

(11) Tuli myös vanhan Annan vuoro. Vanha Anna sanoi silloin pastorille --
 (3) Nuorempi mies kysyi tältä upseerilta --
 Tämä upseeri vastasi tähän --

(11) Tuli myös vanhan Annan vuoro, joka sanoo --
 (3) Nuorempi kysyi --. Upseeri vastasi --

Riippuu näiden sanojen merkityksen tajuamisesta ja painollisuudesta, kumpaan ryhmään ne lähemmin kuuluvat. Vrt. aikaisemmin yhdistäviin ilmauksiin luettuihin sanoihin *sitten, siihen, tähän*. Tämä nykyinen kehitysvaihe sopii hyvin yhteen sen historiallisen seikan kanssa, että omaperäiset konjunktiot ovat syntyneet adverbista ja olleet alkuaan yleensä pronomnivartaloisia (Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys s. 72—74). Puhekielessä jokin *sitten* olisikin jo yhdistävän konjunktion veroinen: *Hän sanoi --. Sitten toinen vastasi -- = 'Hän sanoi --. Ja toinen vastasi --',* ellei sillä toistaiseksi olisi myös selvää adverbista käyttöä. Toisaalta taas erityisesti indefiniitti-ilmauksiin rinnastuvina definiitti-ilmauksetkin kuuluvat niihin hajottaviin tekijöihin, jotka saavat aikaan puheen väljyyden, analyttisyyden.

9. Lopputuloksena voidaan puhekielen ja kirjakielen erilaista ilmaisutiivyyttä kuvata havainnollisimmin sanaluvuilla. Eri koehenkilöiden puhutussa ja kirjoitetussa esityksessä käyttämien sanojen määrät kummastakin kertomuksesta erikseen laskettuina ovat seuraavat (ensimmäinen suhdeluku ilmaisee puhutun esityksen sanamäärän): (1) 51: 35, 77: 46; (2) 59: 52, 66: 54; (3) 55: 42, 55: 47; (4) 54: 46, 54: 50; (5) 56: 39, 62: 51; (6) 55: 47, 44: 37; (7) 66: 47 (toinen puuttuu); (8) 59: 64, 57: 40; (9) 73: 36, 93: 47; (10) 48: 39, 43: 47; (11) 57: 47, 42: 50; (12) 57: 39, 59: 50; (13) 66: 40, 72: 51; (14) 90: 66, 91: 60; (15) 64: 52, 109: 65; (16) 76: 58, 81: 60; (17) 50: 61, 59: 53; (18) 58: 50, 62: 49; (19) 46: 41, 55: 49; (20) 51: 51, 55: 48; (21) 54: 44, 46: 46; (22) 66: 57, 52: 49; (23) 55: 57, 67: 69; (24) 49: 53, 68: 57; (25) 36: 37, 54: 50; (26) 62: 51, 52: 50; (27) 55: 57, 45: 37; (28) 68: 61, 68: 53; (29) 47: 41, 66: 62; (30) 61: 57, 94: 62; (31) 55: 49, 47: 36; (32) 45: 43, 48: 46. Yhteen laskettuna puhutuissa esityksissä on käytetty kaikkiaan 3787 sanaa ja kirjoitetuissa esityksissä 3130 sanaa, eli suhde on likimäärin 1,2: 1. Koe antaa siis tulokseksi sen, että puhekieli on ilmaisutiiviydeltään keskimäärin 20% väljempää kuin kirjakieli. Prosenttiluku ei ole missään tapauksessa liian suuri, sillä keskiarvoa ovat alentamassa henkilöt, joiden puhuttu esitys ei ollut puheenomaisen luonteavaa. Heillä saattoi päinvastoin kirjoitetun tekstin sanaluku muodostua suuremmaksi. Kun tällainen puhuja toista kaskua kertoessaan jo jossain määrin vapautui, tilanne saattoi muuttua todellisemmaksi, kuten edellä olevista luvuista voi havaita.

Puhekielen analyttisyyden syistä on edellä eri kohdissa ollut puhetta, mutta yhteisesti voisi asian vielä ilmaista niin, että puhuttaessa uudet asiat ikään kuin annostellaan ja tarjoillaan sellaisina haarukkapaloina, ettei vastaanottaja niihin tukehdu. Puhekielen hajottavien (resp. yhdistävien) lisäilmausten eräänä tehtävänä on riittävän sulatusajan aikaansaaminen. Tauko niiden tilalla tekisi puheen töksäh-

televäksi — ja dramatisointikaan ei kuulu jokapäiväiseen puhetyyliin. Kirjoitettaessa taas voidaan tiivistää ilmausta ja harppoa asiallisesti epäolennaisten kohtien ylikin, koska on suuremmat edellytykset luottaa lukijan harkintamahdollisuuteen ja assosiaatiokykyyn. Toiselta puolen kirjakielenomainen puhekieli vaatisi esittäjältään erityistä lahjakkuutta kielimateriaalin järjestelyssä ja kokonaisuuksien hallinnassa tai sitten yleensä liiallista ponnistelua puhetilanteessa. Normaali puhuja ei pysty tiivistämään sanottavaansa kovin synteettiseksi — ellei ole joutunut samaa asiaa useampaan kertaan toistamaan tai muuten harjaannuttamaan kielenkäyttöään »viralliseksi». Mutta myyntimiesmäisellä, ulkoa opitun tuntuisella, liian puristeisen kirjakielisellä tyyllillä ei saa taas kontaktia kuulijoihin. Täten tyylin muotoutuminen riippuu siis sekä kielellisen esityksen luojasta että sen vastaanottajasta, heidän edellytystensä yhteisarvosta.

Edellä mainitusta johtuu, että puhekielen perusluonteeseen kuuluu, on kuulunut ja tulee aina kuulumaan melkoinen analyttisyys. Jos ilmaus, sanokaamme esim. jokin lauseenvastike, kuluu ja kehittyy niin synteettiseksi ja epäitsenäiseksi, että se tavallaan joutuu kielen elävän systeemin ulkopuolelle, se korvataan mieluummin uudella, produktiivilla, selvästi jäsenyvällä, itsenäisemmistä osista muodostuvalla ilmaustyyppillä. Asialla on näin ollen historiallisenkin kielentutkimuksen kannalta mielenkiintoa, sillä hypoteesina voi aina pitää, että nykyinen synteettinen ilmaus ei ole alun perin ollut samanlaisessa asemassa (vrt. Ravila, *Vir.* 1943 s. 260—262). Tyyliintutkimuksen avulla voi täten löytää eräiden kielenilmiöiden syyt. Riittävän analyttisuuden vaatimus on syytä pitää mielessä myös nykykieltä koskevissa oikeakielisyyssratkaisuisissa. Ilmauksen liiallinen synteettisyys, se, ettei ilmaus hevin jäsenny tutuista kieliaineksista käsin, voi olla suosituksen toteutumisen esteenä erityisesti silloin, kun asia koskee myös puhekieltä. Tilanne on toinen, jos on kysymys ainoastaan korkeammalla kehitysasteella olevasta tyyliilajista, kirjakielestä.

Puhekielen ja kirjakielen vastakkainasettelu voisi olla hedelmällinen monien muidenkin kuin tyyliopillisten seikkojen kannalta. Muutenkin erityisesti sivistyneen puhekielen kartoittaminen olisi tärkeä tehtävä ja suurenkin ohjelman veroinen. Mutta puhekieltä olisi tutkittava ehdottomasti omana järjestelmänä eikä kirjakielisestä kaaviosta käsin. Puhekielen struktuurissa jokin elementti voi osoittautua aivan muuksi, kuin mitä se on kirjakielisen kielioppimme mukaan. Jos perinteellisen kielioppimme luomisen aikoihin tilanne olisikin jossain yksityiskohdassa ollut sekä puhekielen että kirjakielen osalta yhdenmukaisempi, niin se on voinut toki kymmenien vuosien aikana puhekielessä muuttua enemmän kuin vanhoillisen kirjakielen vielä vanhoillisemmassa kieliopissa. Vasta vanhoista kaavoista vapautuneena voi nähdä ne kehitysprosessit, jotka ovat melkein huomaamatta tapahtuneet tai ovat parhailaan tapahtumassa ja jotka tulevaisuudessa vaikuttavat myös kirjakieleen.

Experimentelle Beobachtungen über Stilunterschiede zwischen Umgangssprache und Schriftsprache

VON PAULI SAUKKONEN

Der grösste Stilunterschied zwischen Umgangssprache und Schriftsprache besteht in der verschiedenen Ausdrucksdichte. Die Umgangssprache ist aufgelockerter, analytischer, die Schriftsprache verdichteter, synthetischer. Um genauer zu analysieren, in welcher Weise die gebildete finnische Umgangssprache im Vergleich zur Schriftsprache analytischer ist, veranstaltete ich bei einem Universitätskurs ein Experiment. Ich erzählte zwei Anekdoten, und die Studenten erzählten sie dann wieder, wobei sie auf Magnetophonband aufgenommen wurden; danach liess ich dieselben Geschichten noch niederschreiben. Nachdem ich die Tonbänder literiert hatte, standen mir sowohl mündliche als auch schriftliche Wiedergaben desselben Themas durch dieselben Personen zur Verfügung. Darin traten folgende Unterschiede zutage:

1. Die Umgangssprache gebrauchte anstelle der gedrängten Konstruktionen der Schriftsprache gesonderte Sätze. Einer Satzentsprechung und einem Attributausdruck entsprach z.B. oft ein eigener Satz, und im allgemeinen bevorzugte das gesprochene Finnisch verbale Ausdrücke. Ferner hatten in der Schriftsprache nebengeordnete Ausdrücke ein gemeinsames Glied, während man in der Umgangssprache lieber eine analytische, aus selbständigen Abschnitten zusammengesetzte Ausdrucksganzheit anwandte. 2. Um eine neue Sache allmählich einzuführen, gebrauchte die Umgangssprache verschiedene einleitende Ausdrücke, oft ganze Sätze. 3. Sehr reichlich war die Anwendung indefiniter Ausdrücke (z.B. *eräs* 'ein, irgendein', *kerran* 'einmal') in der Umgangssprache. Diese Erscheinung ist verwandt mit der vorigen. 4. Moderativausdrücke milderten das Auftreten einer neuen Sache in der Rede, und 5. Intensitätsausdrücke betonten es wie-

derum, hoben es hervor. 6. Zur Verknüpfung der analytischen Ausdrücke — und andererseits zugleich zur Zerlegung der Rede — dienten gewöhnlich Konjunktionen, Adverbien und Pronomen. 7. Im Gegensatz zu den Indefinitausdrücken verbanden Definitausdrücke, gewöhnlich Pronomen (z.B. *tämä* 'diese(r)', *se* 'es, das'), auf gleiche Weise den neuen Abschnitt mit dem vorigen; sie sind verwandt mit den verknüpfenden Ausdrücken. Auch sie wurden in der Umgangssprache wesentlich reichlicher gebraucht als in der Schriftsprache.

In den gesprochenen Darstellungen waren insgesamt 3787 Wörter enthalten, in den geschriebenen nur 3130, d.h. es bestand ein Verhältnis von annähernd 1.2: 1. Das Experiment ergab also das Resultat, dass die gebildete finnische Umgangssprache in ihrer Ausdrucksdichte durchschnittlich um 20% lockerer ist als die Schriftsprache.

Der analytische Charakter der Umgangssprache ist sowohl vom Sprechenden als auch vom Zuhörer verursacht. Man bietet dem Zuhörer das Neue in kleinen, leicht aufzunehmenden Portionen, und auch dem Sprechenden fällt es leichter, mit Hilfe kleiner Ausdrucksganzheiten vorwärtszugehen. Einige Konstruktionen sind bloss schriftsprachlich geblieben, weil sie so synthetisch und unselbständig geworden und zugleich so verbraucht sind, dass sie gewissermassen ausserhalb des lebendigen Systems der Sprache stehen. Deshalb werden sie im gesprochenen Finnisch lieber durch einen neuen Ausdruckstyp ersetzt, der produktiv ist, sich deutlich gliedert und aus selbständigeren Teilen besteht. Die Erscheinung ist somit auch für die historische Sprachforschung von Interesse, denn die Stilforschung kann die Ursachen einiger sprachlicher Erscheinungen aufdecken.